

Innledning

Bakgrunnen for prosjektet bygger på et ønske om å få mer innsikt i det tverrfaglige samarbeidet mellom frivilligsentralene, kommune og øvrige organisasjoner, lag og foreninger i små kommuner. Gjennom tilskuddet “mobilisering mot ensomhet” i regi av Helsedirektoratet, søkte NFS midler for å etablere et erfaringsnettverk for å kartlegge behov, utfordringer og løsninger vedrørende samhandlingen.

Målet med prosjektet og kartleggingen er å utvikle verktøy, dele kompetanse og utveksle erfaringer når det gjelder samarbeid med eksterne aktører. Vi ønsker å sikre at samarbeidet er godt, slik at frivilligsentralene kan gi sitt publikum et så godt tilbud som mulig. For å få til dette, ønsker vi å involvere frivilligsentralene, ved å tilrettelegge for erfaringsdeling og gi frivilligsentralene mulighet til å gi innspill, dele av sin kompetanse og tilegne seg kunnskap til å få til dette på best mulig måte.

Prosjektet ble ledet av følgende personer:

Michelle Grude Heggen (rådgiver Leve Hele Livet)

Camille Charles (prosjektkoordinator)

Gijs Mans (generalsekretær)

Hvorfor små kommuner?

Rapporten [“Utvikling av en helhetlig kommunal frivillighetspolitikk: anbefalinger fra frivillige lag og foreninger i 26 kommuner”](#) (Frivillighet Norge, 2018) viser at små kommuner og frivilligheten generelt ønsker mer kompetanse på hvordan de kan jobbe med relasjonsbygging og nettverk rundt samarbeid og samhandling med eksterne aktører - spesielt innad i kommunen. Det er 365 kommuner i Norge, der 50% betegnes som “små kommuner” med under 6000 innbyggere. Derfor ser NFS på det som hensiktsmessig å kartlegge denne demografien, som er en stor del av landets geografiske sammensetning.

Målgruppene for prosjektet

Prosjektet skal gi økt kompetanse og tilrettelegge for en samhandlingsplattform, med mål om å inkludere grupper som står i fare for ensomhet. De utvalgte målgruppene er:

- Unge voksne mellom 18-29 år i en distinkt fase mellom ungdom og voksen
- Hjemmeboende seniorer med innvandrerbakgrunn over 60 år.

NFS ønsker å fokusere på disse målgruppene fordi forskning og statistikk viser at disse gruppene står spesielt i fare for ensomhet.

Vi ønsker at frivilligsentralene skal være med på å løse denne samfunnsutfordringen ved å selv mobilisere mot ensomhet ved å utvikle, eller styrke eksisterende, tilbud som kan virke inkluderende for disse gruppene som har lett for å falle utenfor lokal- og sivilsamfunnets felleskap.

Problemstillinger vi utforsket var:

- Hvordan sikrer vi den tverrfaglige samhandlingen som trengs når det kommer til både nasjonale og lokale samfunnsutfordringer?
- Hva slags kompetanse og verktøy trenger frivilligsentralene for å øke deltakelsen hos målgruppene?

Metode

For etablere erfaringsnettverket opprettet NFS et spørreskjema i InVi, der daglig ledere kunne søke om å få være med. I rekrutteringsprosessen var det viktig å en mangfoldig sammensetning av sentraler i erfaringsnettverket. Vi ønsket sentraler med ulike organisasjonsformer, geografisk spredning blant dem (med mål om en fra hvert fylke*) og hvilken av målgruppene de hadde aktiviteter og tiltak rettet mot på daværende tidspunkt.

Ut av 33 frivilligsentraler som søkte, ble 16 sentraler valgt ut til å danne erfaringsnettverket.

Sentralene har tatt del i til sammen ni digitale møter med 3-4 ukers mellom. Møtene har vært gruppevis, der gruppen var delt i tre arbeidsgrupper, og felles. Alle møter ble ledet av prosjektkoordinator.

Besøk til frivilligsentraler i erfaringsnettverket

En stor del av prosjektet har gått ut på å reise ut og besøke utvalgte frivilligsentraler i erfaringsnettverket. Dette ble gjort av prosjektkoordinator.

Målet med besøkene var å samle informasjon og erfaringer fra både daglig leder, nøkkelpersoner i kommunen, deltakere på aktiviteter og frivillige. Dette ble gjort ved å delta på ulike aktiviteter, delta på møter med ordfører, rådmann og styreleder, møte samarbeidspartnere (kultur, introsenter, hjelpesentral, flyktningtjenesten, omsorgssenter, ungdomsarbeidere, lag, foreninger og næringsliv) og se fasilitetene og omgivelsene i kommunen gjennom tur i skog og mark med turgrupper og ved å ta bilturer ulike deler av kommunen. Spesielt fikk koordinator se ulike ting i naturen som gapahuk og turveier som er blitt initiert og laget på bakgrunn av frivillig mobilisering i lokalsamfunnet.

Prosjektet ble avsluttet med en fysisk samling i Oslo med fagdag, med bidrag fra Distriktssenteret, Frivilligcenter Danmark, Furuset Seniorsenter, Norsk Bygdeungdomslag og artist Aiyo Rasa.

Sentral	Daglig leder	Org.form	Aktivitetstilbud for målgruppene	Fylke
Rennebu Frivilligsentral	Maj Britt Svorkdal Hess	Idéell	Ingen	Trøndelag
Lom Frivilligsentral	Weronika Mokrzecka	Idéell	Senior	Innlandet
Hemsedal Frivilligsentral	Jette Lassen Ellseth	Kommunal	Begge	Viken
Siljan Frivilligsentral	Annett Stabell / Karoline Tveitan	Idéell	Ingen	Vestfold og Telemark
Sande Frivilligsentral	Ann-Kristin Brekke Oksavik	Kommunal	Begge	Møre og Romsdal
Meråker Frivilligsentral	Gina Evelyn Strøm	Idéell	Begge	Trøndelag
Berlevåg Frivilligsentral	Ann Kristin Wensel	Kommunal	Ingen	Troms og Finnmark

Dyrøy Frivilligsentral	Siri Linaker	Kommunal	Begge	Troms og Finnmark
Rendalen Frivilligsentral	Per-Øyvind Berg	Idéell	Begge	Innlandet
Herøy Frivilligsentral	Erika Puziene	Kommunal	Begge	Nordland
Ål Frivilligsentral	Turid Hilde Gåsbakk	Kommunal	Begge	Viken
Eidskog Frivilligsentral	Jocke Leveborn Nilsson	Stiftelse	Ingen	Innlandet
Iveland Frivilligsentral	Thor Olav Reiersdal	Idéell	Begge	Agder
Froland Frivilligsentral	Kari Beate Kittelsen	Idéell	Senior	Agder
Hjelmeland Frivilligsentral	Åsmund Sigmundstad	Kommunal	Ingen	Rogaland
Samnanger Frivilligsentral	Linda Eksund	Kommunal	Begge	Vestland

fig 1: erfaringsnettverket

Tverrfaglig samhandling i frivilligsentralene

Tverrfaglig samhandling i frivilligsentralene sikter til samarbeid mellom frivilligsentralen og ulike organisasjoner, frivillige grupper, enkeltmennesker, lokale myndigheter og andre interesser for å oppnå felles mål, løse samfunnsutfordringer og gi mer helhetlige tjenester til lokalsamfunnet.

- Ønsket og tilrettelegging av tverrfagligsamhandling vil kunne være med på å:
- Øke rekkevidden og påvirkningen nå flere målgrupper
- Sikre bedre kvalitet på tilbud og tjenester
- Gi en helhetlig tilnærming, identifisere underliggende årsaker og koordinere innsats
- Økt innovasjon, generere nye ideer og innovative løsninger til samfunnsproblemer.
- Fremme mangfold og inkludering, sikre tjenester som er tilgjengelig for alle
- Øke kunnskapsdeling og kompetansebygging
- Bedre ressursbruk, samarbeid med ulike aktører vil kunne gi mer og bedre utnyttelse og ressurser
- Styrke samarbeidskulturen, bidra med og utvikle en kultur for partnerskap, samarbeid som kan medføre gode relasjoner og mer effektive samarbeidsprosesser.

Samlet sett er tverrfaglig samhandling i frivilligsentralene viktig for å styrke frivilligheten og frivilligsentralenes rolle som sentrale ressursentre i lokalsamfunnet. Det gir en mulighet til å løse komplekse problemer, forbedre livskvaliteten for lokalsamfunnet og fremme en helhetlig tilnærming til samfunnsutvikling.

På hvilken måte er samarbeid viktig for frivilligsentralene?

Erfaringsnettverket er alle enig i at samarbeid er en viktig nøkkel til å få til en fungerende frivilligsentral som kan ha et variert, fungerende og langsiktig tilbud. Ord som går igjen hos samtlige daglige ledere som har svart på spørsmålet “på hvilken måte er samarbeid viktig for frivilligsentralene?” er fellesskap, samhandling, skape, engasjement, inkludering, inspirasjon og suksess.

For frivilligsentralene er samarbeid en viktig del av frivilligsentralens virksomhet og er en meningsfull investering. Godt samarbeid med ulike institusjoner, kommune, lag, foreninger og andre eksterne aktører er nøkkelen til frivilligsentralens utvikling, og sammen med andre kan man hente inspirasjon og kan få til noe for fellesskapet. Uten samarbeid vil det være svært utfordrende for frivilligsentralen å opprettholde bindeleddsfunksjonen som sentralen har, mellom frivilligheten og nevnte instanser.

Erfaringsnettverket forteller også om at samarbeid og å ha noen andre å spille på minsker sårbarhet i arbeidet. Det å ha andre i ryggen gir mulighet til å “delta i et fellesskap som er meningsfullt og gir spesielt daglig ledere som ikke har andre rundt seg en styrke i å være en del av en gruppe/fellesskap (Kari Beate Kittelsen, Froland Frivilligsentral 2023). En gjennomgående problemstilling er at daglig leder ofte er alene har få ressurser. Samarbeid gir fordeler som økt effektivitet, bedre beslutningstaking og muligheten til å håndtere komplekse problemer og utfordringer mer effektivt

NFS tilrettelegger for samarbeid med frivilligsentralene

Samarbeid mellom frivilligsentralene og Norges Frivilligsentraler er også viktig. Gjennom samarbeid og erfaringsdeling legges det i større grad til rette for en felles forståelse og kunnskap på ulike områder på tvers av fag, nivåer og sektorer.

Samarbeid og etablering av erfaringsnettverket fremmer utvikling av felles kompetanse og tilnærming på tvers av fagområder. Samarbeidet gir en plattform for daglig leder og NFS til å dra nytte av hverandres kunnskap, ferdigheter og erfaringer for å oppnå felles mål. Økt samarbeid, erfaringsdeling og verktøy som InVi er viktig for utviklingsarbeidet, er med på å bygge relasjoner, læring, og bidrar til og for kunnskapsbevaring og økt innovasjon.

Samlet sett gir samarbeid mellom NFS og lokale frivilligsentraler en mulighet til å styrke frivillighetssektoren/ frivilligsentralene, forbedre tjenestene som tilbys, synliggjøre behov og støtte til og mobilisere frivillige ressurser for å møte samfunnets behov.

Samarbeid med kommunen

Erfaringsnettverket uttrykker at samarbeid med kommunen er svært viktig for frivilligsentralens virksomhet og drift. Samtidig er det tydelig at det er ulike utfordringer å ta tak i for at samarbeidet skal bli bedre. Knappt med tid i en travel hverdag, økonomiske utfordringer, logistikk og ressursmangel virker til å gå igjen i nettverkets erfaringer. Noen opplever at kommunen er avvisende og ikke viser vilje til samarbeid, mens noen opplever å ha et tett samarbeid med kommunen. Her er det også forskjell på tilbakemeldinger fra kommunale og idéelle frivilligsentraler samt individuelle forskjeller.

Erfaringsnettverket består av 16 ulike FS; åtte ideelle og åtte kommunale.

Hjelmeland Frivilligsentral og Ål Frivilligsentral forteller om et godt samarbeid med sine kommuner og har skapt et godt internt nettverk, mens Berlevåg Frivilligsentral (kommunal) opplever en kommune som ikke ser verdien av frivilligsentraler og steller seg på bakbeina.

Daglig leder i Ål Frivilligsentral, Turid Hilde Gåsbakk, forteller at *“gode, fast møtepunkter med andre avdelinger og aktuelle samarbeidspartnere er avgjørende”*, mens daglig leder Hjelmeland legger vekt på at *“kommuneadministrasjon og politisk leiing må få god informasjon om frivilligsentralen”* som avgjørende for å skape et godt samarbeidskultur i kommunen.

Erfaringsnettverket er enige om at det er viktig å vise seg frem og inkludere seg selv. Eidskog Frivilligsentral mener at man må være på tilbudssiden og gi konkrete tilbakemeldinger til kommunen om hva som fungerer og ikke. For Meråker Frivilligsentral er felles forståelse, god kommunikasjon og god informasjon viktig.

Det er også viktig å være tydelig overfor kommunen at frivilligheten skjer på frivillighetens premisser. *“Vi får ofte spørsmål om å hjelpe. Derfor må vi være ekstra tydelig mot kommunale instanser at sentralen ikke skal ta over lovpålagte oppgaver*, forteller Hemsedal Frivilligsentral. Lom Frivilligsentral supplerer med at *“kommunen har andre oppgaver enn frivilligsentraler, men frivilligsentralene er en god, utfyllende substitutt for det som kommunen driver med.”*

Hva skal til for å skape et godt nettverk i kommunen?

Synliggjøring av frivilligsentralens virksomhet, tilbud og aktiviteter i ulike forum bidrar til et å skape et godt nettverk innad i kommunen, forteller samtlige daglig ledere i erfaringsnettverket. Om det er å ta seg tid til en ringerunde eller delta i ulike tverrfaglige arenaer; det sentrale er å vise seg frem.

Hjelmeland Frivilligsentral deltar på et årlig kontaktforum med frivillige organisasjoner, noe som har vist seg å være svært nyttig. De har også god erfaring med å samle alle organisasjoner til Frivillig torg hvert tredje år. Eidskog Frivilligsentral mener det er viktig å komme seg ut av kontoret.

“Tilstedeværelse er nøkkelen.”

God kommunikasjon, tverrfaglig samarbeid og dialog er også en del av å skape et godt nettverk i kommunen. Det kan være lurt å danne nettverksgrupper med ulike samarbeidspartnere og finne ut hva man kan få til sammen.

“Dialog, dialog, dialog. Igjen er tydelighet viktig. Fortelle hva sentralen KAN bidra med, og hva vi ikke kan. Slik at man ikke brenner seg ut på «feil» nettverk og prosjekter. Bygge stein for stein, bro for bro.” - Jette Lassen Ellseth (Hemsedal Frivilligsentral, 2023)

Samarbeid med frivillige: *“Frivilligheten vokser nedenfra, men kan stimuleres ovenfra.”*

Frivillige er ikke et middel, men en del av en organisasjon, med egne verdier og egen art. De må integreres på egne premisser, samtidig som det må skje på en hensiktsmessig måte for organisasjonen.

Verdsetting handler om og prioritere og gi oppmerksomhet, å gi eierskap og tilhørighet kreves det at den frivillige integreres i organisasjonen og regnes med. Som er kjernen til et ressursbasert perspektiv på frivilligheten.

Når det gjelder samarbeid med frivillige er det viktig med tydelighet, trygghet, anerkjennelse, og god oppfølging. Det er viktig å gi tydelige arbeidsoppgaver slik at de frivillige vet hva det skal gjøres til enhver tid, samtidig som det også er viktig at de frivillige inkluderes i planleggingen av aktiviteter og

kan komme med sine egne idéer. Blant frivilligsentralene i erfaringsnettverket, er det enighet om at det er viktig å ta vare på de frivillige og bruke ressursene og de praktiske egenskapene de har.

Daglig leder i Samnanger Frivilligsentral, Linda Eksund, sier: "Dersom det er frivillige med i et prosjekt, så er det viktig å ta vare på de som velger å bruke av sin fritid på frivillig arbeid. Tar man slikt for gitt, så kan frivillige fort miste interessen."

I det ligger det også et budskap om at det er verdifullt å bry seg om de frivillige og høre på deres behov. Dette i seg selv er et godt grunnlag for å ta vare på de frivillige og skape en god relasjon. Dette skaper både trygghet og et positivt fellesskap mellom frivilligsentralen, de frivillige og alle som deltar i ulike aktiviteter.

"Proessen med å verdsette og tilrettelegge for meningsfulle og målrettede individuell og kollektiv frivillig innsats i samsvar med organisasjonens formål"

Nivåene i rammer inn frivillighetsledelse og gir føringer for prosessen i frivillighetsledelse.

Kort beskrivelse:

Verdsette: Verdi og identitetsutviklingsarbeid
- Felles verdier gir retning og skaper tillit som er med på å muliggjøre samspill.

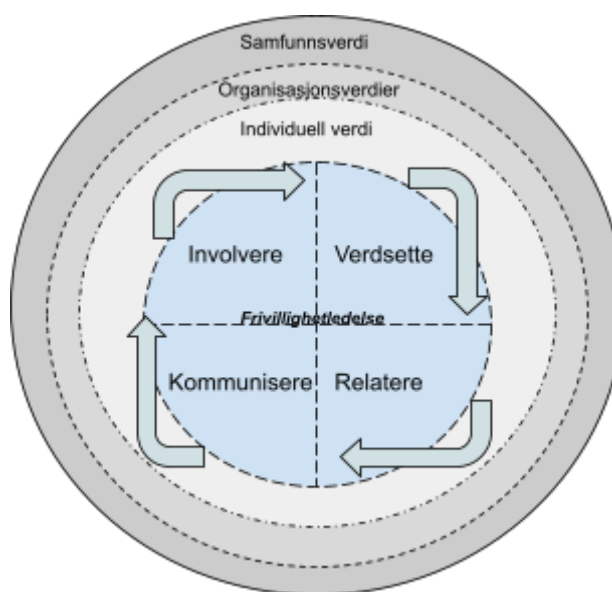
Relatere: Bygge og vedlikeholde relasjoner gjennom og motivere til frivillig innsats. Som frivillighetsleder/daglig leder forstås du som en støttespiller som legger til rette for frihet, trygghet og vedlikeholder motivasjon.

Kommunisere: Ulike typer informasjonsutveksling, koordinering, styring og administrasjon. Gi retning for mål og oppgaver (strukturere og delegere) legger til rette for andres forståelse og handling.

Involvere: Hvordan en involverer frivillige i frivillighetsarbeidet er avhengig av både egen kompetanse og den frivilliges kompetanse og ønsker.

De 4 dimensjonene gjør modellen dynamisk og viser til ulike sider ved lærerens praksis. Teorien viser at en bør nyttiggjøre seg av alle fire. Mengde forholdet mellom dimensjonene avgjøres i kontekst og samspill mellom leder og frivillig i lys av oppgave og situasjon.

Modellen kan bidra til selvrefleksjon og ikke minst analysere den frivilliges behov for ledelse, enten det gjelder å verdsette, relatere, kommunisere eller involvere.

figur 2 Modell for frivillighetsledelse (Sirris, 2023)

Å ha faste aktiviteter er ikke bare gunstig for de som deltar i aktiviteter i frivilligsentralen, men gir også de frivillige kontinuitet i deres eget arbeid. Aktivitetene burde i tillegg passe den frivillige, eksempelvis om personen er glad i sport, tur, eller baking; da bør den frivillige involveres i det de trives med.

Praktiske ting som fordrer til et godt samarbeid mellom frivilligsentralen og de frivillige er god informasjonsflyt gjennom ulike kanaler som InVi, e-post, SMS og telefon. Her må man finne ut det som passer best for sine frivillige. Det er også hensiktsmessig å ha samarbeidsmøter som et forum der man kan snakke sammen og drøfte ulike saker.

Samarbeid med styret

I den nye forskriften Forskrift om tilskudd til frivilligsentraler, settes rammene for hva sentralene og kommunen må innfri for å motta statstilskudd. § 7 beskriver en rekke krav som frivilligsentralen må innfri for å kunne motta tilskudd. Et av kravene er kravet om å “ha et rådgivende organ som kan påvirke driften av frivilligsentralen, der frivilligheten er representert.” I NFS sine “anbefalinger til drift”, som gir konkrete råd om hvordan å innfri disse kravene i praksis, anbefales det at frivilligsentralene definerer sitt rådgivende organ som et styre. Videre i anbefalingene til drift står det:

“Styret har ansvaret for at sentralen fungerer etter intensjonen. Styret har også en viktig oppgave når sentralen opplever ekstraordinære utfordringer internt eller eksternt.

“Styret og årsmøtets funksjon vil variere noe basert på organisasjonsform. Styret kan settes sammen av ulike roller/funksjoner ut fra lokale forutsetninger. NFS anbefaler at både kommuneadministrasjon, politikere og frivilligheten er representert i styre, og at frivilligheten er i flertall uansett organisasjonsform.” ([Anbefalinger til drift, NFS 2023](#))

[NFS har også laget et eget skriv om rolle- og ansvarsfordeling for daglige ledere og styret.](#)

Erfaringsnettverkets refleksjoner rundt samarbeid med styret viser seg å være i tråd med både forskriften og NFS sine anbefalinger. Sentralene mener at styret er en viktig del av frivilligsentralen og bør fungere som et organ som daglig leder kan støtte seg på. For at samarbeidet mellom FS og styret skal samarbeide godt, bør det legges til rette for at styret først og fremst får nødvendig opplæring slik at de vet hva en frivilligsentral skal jobbe med. Det er et behov for at styret skal være kjent med sentralen og ha god kjennskap til vedtektene og daglig lederes arbeidsinstruks. Dette skal daglig leder ha tydelige rammer for å kunne gjøre. God kommunikasjon og informasjonsflyt er viktig.

Noen av sentralene opplever at styret ikke vet sitt mandat og hva deres rolle i frivilligsentralen er. Styret kommer med egne individuelle erfaringer, lokalkunnskap og kompetanse som kan komme frivilligsentralen til gode. For å få et delaktig styre kan det være hensiktsmessig å omfavne styret inn i fellesskapet og invitere til ulike aktiviteter.

Daglig leder er avhengig av å ha styremedlemmer som virkelig vil være i styret og som kan ta ansvar for egne oppgaver og er aktive.

“Et godt samarbeid med styret avhenger av at de som sitter i styret er engasjert og har en motivasjon for å sitte i styret, brenner for Frivilligsentralens arbeid og er gode ambassadører for arbeidet vi gjør.”
- Jette Lassen Ellseth (Hemsedal Frivilligsentral, 2023)

Utfordringer ved samarbeid

Samarbeid er viktig, men samtidig vanskelig. Det er mange utfordringer en frivilligsentral kan møte når man 1) ønsker å inngå et samarbeid, 2) skal til å inngå et samarbeid og 3) når man er i et aktivt samarbeid med en aktør (kommune, lag, forening, næringsliv etc.). Utfordringene kan være:

- Motstridende interesser og behov for å beskytte sine egne
- Økonomi
- Mangel på tydelig rammer og mål for samarbeidet
- Dårlig og ineffektiv kommunikasjon
- Utskiftning av ansatte i sektoren du vil samarbeide med
- Skjevhet i forventninger, prioriteringer, arbeidsmetoder og arbeidskapasitet hos alle parter
- Tidspress

- Utrygghet og misforståelser
- Tilgang til lokaler og åpningstider til f.eks. bibliotek
- Mangel på tillit og interesse for samarbeid
- Personer som ikke møter opp
- Utydelig rolleavklaring og uavklarte ansvarsområder og oppgavefordeling
- Manglende modeller for samarbeid

Når frivilligsentralene er i en fase der en ønsker å skape samarbeid, er dette Ann-Kristin Brekke Oksavik sine tanker:

“Når ein er i fasa at ein ynskjer å skape samarbeid – tenkjer eg at ein kan møte på ulike utfordringar. Veit dei du ynskjer å skape samarbeid med kva rolla til ein frivilligsentral er? Her kan det vere ulike møter. Det er mange lag og organisasjonar i ei kommune – nokre har høg aktivitet og bidreg mykje på mange ulike ting. Andre er ikkje like aktive, så det er viktig å gjere seg eit bilete av korleis dei ulike organisasjonane er oppbygd. Ein bør avklare spelereglane litt.” - (Sande Frivilligsentral, 2023)

Når frivilligsentralen er i en fase der man skal til å etablere et samarbeid, forteller Berlevåg Frivilligsentral at det er tidspunktet for aktiviteten som er mest utfordrende. Hva gjør man som daglig leder når sin egen arbeidstid, som gjerne er på dagen, kolliderer med en aktivitet de frivillige kan holde på ettermiddagen? Hvordan inkludere målgrupper som stort sett kun kan delta på aktiviteter på kveldstid?

Når FS er aktivt er med i et samarbeid, forteller Froland Frivilligsentral at det er spesielt utfordrende når noen ikke setter av nok tid til samarbeidet og avlyse møter fordi det dukker opp noe som ses på som viktigere.

Men hva skal til for å kunne etablere et godt samarbeid?

Når erfaringsnettverket ble spurt om hva et godt samarbeid bør bestå av, er åpenhet, synliggjøring og kommunikasjon essensen i det hele. Et godt samarbeid består av:

- Faste møtepunkter og avtaler
- Jevnlige møter for å opprettholde en god progresjon
- En kultur der det er lavterskel for å kontakte hverandre
- Erfaringsdeling og konstruktive tilbakemeldinger
- Felles mål og felles forståelse av ressurser og behov
- Koordinering og nødvendige avklaringer underveis
- Åpenhet og ærlighet
- Gode lyttere og gode ledere
- God kommunikasjon og dialog mellom alle parter

Det ble også nevnt at det er viktig at møter hvor frivilligheten er involvert legges til når de frivillige har muligheten til å være med.

Her er noen konkrete eksempler på tiltak og arbeidsmåter som kan være til inspirasjon:

“Årlig kontaktforum med alle frivillige organisasjoner.” - Åsmund Sigmundstad (Hjelmeland Frivilligsentral, 2023). (Se [“Frivilligtorg” i Idébanken](#))

“Månedlig møte med sin sjef (rådmann), faste møter med kollegaer på huset, fast møte med kulturkoordinator, folkehelsekoordinator, bolystgruppe, selvhjelpsgrupper, språktreningsgrupper osv. Så er det gull verdt å ha det faste årsmøte i frivilligsentralen med formannskapet for å kunne informere politikere og administrasjonen om frivilligsentralene sitt arbeid.” - Turid Hilde Gåsbakk (Ål Frivilligsentral, 2023)

“At BUA er organisert under Frivilligsentralen er et veldig godt bilde på samarbeid som fungerer godt. Ved at BUA har åpent 2 ettermiddager i uken kommer vi i kontakt med mange nye mennesker i kommunen, nye målgrupper og yngre mennesker. Vi er plutselig relevante for flere ☺ På denne måten får vi nye deltakere til våre tilbud, samt nye frivillige som kan og vil være med å bidra på ulikt vis. BUA/Frivilligsentralen samarbeider på større prosjekter med Idrettslaget, det lokale turlaget og andre aktører. F.eks «kom deg ut dagen». BUA, idrettslaget og turlaget.” - Jette Lasse Ellseth (Hemsedal Frivilligsentral, 2023)

Modeller for samarbeid

Under fagkonferansen “Hvem mangler i fellesskapet?” i 2023, presenterte daglig leder i Herdla Frivilligsentral hvilke verktøy hun bruker når hun skal etablere samarbeid. Tina Elizabeth Dale har laget sitt eget “samhandlingshjul.” Her har hun tatt inspirasjon fra et prosjekthjul, og tilpasset det til frivilligsentralens arbeid.

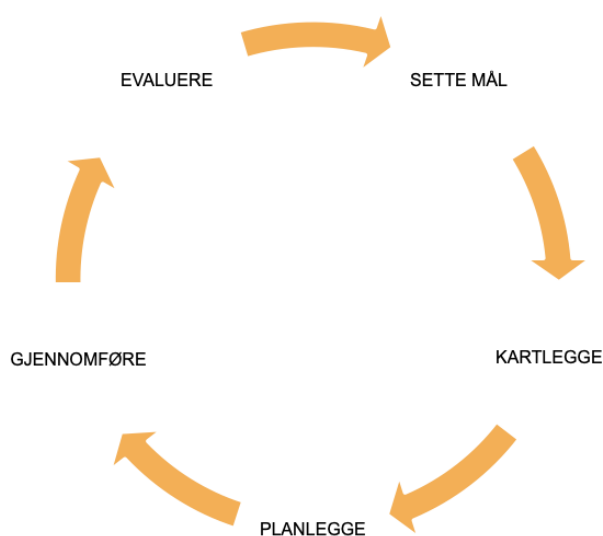
Sette mål: Hva er målet ditt med samarbeidet? Dette gjøres før du går i gang med samarbeidet. Her er det lurt å ha tenkt gjennom hva du ønsker å samarbeide om og om du ønsker et kontinuerlig samarbeid.

Kartlegge: Gjør et gjennomtenkt grunnarbeid der du avklarer hva du kan tilby inn i samarbeidet, hva du trenger av ressurser, hva slags bistand du trenger fra samarbeidspartnern. Kanskje du ønsker å søke midler sammen, eller hjelp med markedsføring av en aktivitet. Det bør være en vinn-vinn situasjon for alle involverte. Samarbeidet bør være attraktivt, ikke bare for deg, men også for dem. En interessentanalyse er også en viktig del av kartleggingen.

Planlegge: Å samarbeide krever god kommunikasjon. Det kan være lurt å lage en kommunikasjonsplan, der du legger rammer for hvordan du ønsker å snakke med samarbeidspartnere og interessentene. Bestem deg for om du skal kommunisere i hovedsak på mail, telefon, messenger, Whatsapp eller andre arenaer. Hvor ofte skal man ha fysiske eller digitale møter? Om du sender en henvendelse, hvor lenge skal du vente på svar før du purrer?

Gjennomføre: Følg planen slik du har tenkt. Evaluer underveis.

Evaluering: Etter samarbeidet er det hensiktsmessig å ha et ettermøte. Hva fungerte? Hva fungerte ikke? Skriv dette ned, slik at du kan ta det frem når du skal i andre samarbeid.

Unge voksne 18-29 år

I masteroppgaven “#ensom” (Ingvill Trydal, 2015), beskrives den unge voksen-perioden som en overgangsperiode som knyttes til mange ulike utfordringer i livet. Noen skal ut i jobb, noen skal velge utdanning, andre skal stifte familie eller kjøpe leilighet. Det er en tid med mange forventninger, som ikke alle har forutsetninger for å møte.

Å ikke møte disse forventningene kan knyttes til to store samfunnsutfordringer; ensomhet og utenforskap.

Forskningen er klar på at ensomhet og utenforskap henger sammen med psykiske helseproblemer, som kan føre til skolefravall, tidlig uførhet og bruk av sosialhjelp.

Dette skaper problemstillinger som frivilligsentralene sikter på å løse.

Hva er frivillighetens rolle i å snu denne trenden?

Ungt utenforskap i lokalsamfunnet

Skam, å ikke passe inn, mangel på tilhørighet i et fellesskap, fysisk og psykisk helse, økonomi og oppvekst er bare noen av tingene frivilligsentralene peker på som årsaker til utenforskap i lokalsamfunnene sine. I en liten kommune med få innbyggere, er også fenomenet at “alle kjenner alle” veldig reell. “Har du feil etternavn så kan dette gå i arv i små kommuner, dessverre” uttrykker Joakim Leveborn Nilsson, daglig leder ved Eidskog Frivilligsentral.

Daglig leder ved Hjelmeland Frivilligsentral, Åsmund Sigmundstad, beskriver aldersgruppen som “aktiv” og at “mykje skjer.” Det er det bred enighet om; at det er mye som skjer i unge voksnes liv. Det er fullføring av utdanning, valg av jobb, karriere, partner eller bosted, etablering av familie - bare for å nevne noe. Dette beskriver også at unge voksne er i en distinkt og spesifikk livsfase, der det kan være ekstra utfordrende å skape tilbud for dem.

“Vi har mange tilbud til barn, ungdom og voksne, men ikke så mange spesifikke tilbud for unge voksne. Ønsker, interesser og behov er veldig forskjellig i denne gruppen. Noen bor alene, noen bor hjemme, noen er samboere og noen har familie.” - Trude Hilde Gåsbygg (Ål Frivilligsentral, 2023)

Samtidig er det en tid hvor det er lett å havne utenfor, om nevnte ting ikke er på plass eller at de unge ikke har kapasitet til å håndtere disse tingene og dermed ikke mestrer denne fasen av livet. Mangel på fullført utdanning kan lede til arbeidsledighet og dårlig økonomi. Mangel på venner, sosialt nettverk, partner og/eller familie kan føre til isolasjon, dårlig psykisk helse og rusmisbruk. Utenforskap og ensomhet er konsekvensen av dette, og årsakene er sammensatte.

Fraflytting er en gjennomgående utfordring hos frivilligsentralene i nettverket, og dette er spesielt blant unge voksne som skal ut og studere og etablere en karriere. De velger å studere i de store byene, og flytter kanskje ikke tilbake til hjembygden sin. De som eventuelt kommer tilbake er kanskje veletablerte med barn og familie, med liten tid til å engasjere seg i frivilligheten.

Andre grunner til at unge voksne 18-29 år faller utenfor kan være:

- Målgruppen er vanskelig å få tak i og lage tilbud for
- Det er få uformelle møteplasser og tilbud spesielt for denne gruppen

- Arrangementene som frivilligsentralene har tiltrekkes ikke av unge voksne, verken som deltakere eller frivillige
- De blir ikke fanget opp av hjelpeapparatet, som gjør dem vanskelig å få tak i
- Mangel på informasjon
- Lite interesse og motivasjon for å delta
- Videregående skoler ligger i nabokommunene som gjør at de unge voksne reiser ut

“Dørstokkmila er også verdt å nevne. Det er ikke alle som er våger å møte opp på aktiviteter, og det kan være mange grunner til dette. Her må vi selv se hvordan vi kan tilrettelegge for at flest mulig føler seg inkludert.” - Linda Eksund (Samnanger Frivilligsentral, 2023)

Kan medvirkning bidra til økt deltakelse?

Å spørre unge voksne om hva de ønsker kan være nøkkelen til å øke deres deltakelse i frivilligsentralen. Hva liker de å gjøre? Hva slags tilbud savner dem i sitt lokalsamfunn?

Frivilligsentralene kan være mer aktive og spørre unge voksne selv om å bidra i ulike aktiviteter og tilbud. De er en ressursgruppe i seg selv med masse å bidra med.

Hjelmeland Frivilligsentral er et av sentralene i nettverket som per i dag ikke har noen tilbud spesielt for aldersgruppen. Men daglig leder har et ønske om at frivilligsentralen kan være med å få denne gruppen inn i aktivitet.

“Eg trur det beste er å tilrettelegge for at denne aldersgruppa deltar i større grad i eksisterande fritidsaktivitetar. Denne gruppa kan også vere viktige ressurser i etablering av ulike nye aktivitetar som det er behov for. Ein ide er at frivilligsentralen danner ei ressursgruppe for frivillig arbeid med representantar frå denne aldersgruppa, då kan det vere viktig å samle unge i ulike livssituasjonar; lærlingar, uføre, både unge med og utan høgare utdanning, gifte og ugifte, etnisk norske og innvandrarar/flyktingar... Denne gruppa kan vurdere kva Hjelmeland har behov for og kva unge i alderen 19-29 år kan bidra med.” - Åsmund Sigmundstad (Hjelmeland Frivilligsentral, 2023)

Stabilitet og forutsigbarhet er viktig

Særlig unge mennesker er avhengig av forutsigbarhet og stabilitet. Frivilligsentralen trenger ressurser til å holde et stabilt tilbud. Mange kan falle av når ting er mer tilfeldig og ikke forutsigbart. Dette gjør det enklere å bygge relasjoner og motvirke frafall.

Her kan varierende åpningstider være et hinder for å organisere ulike aktiviteter for målgruppen.

Berlevåg forteller at “det kan også føre til at det er mer tilfeldig når tilbudet er tilgjengelig. Tilgjengeligheten kan avhenge av både ledige lokaler og noen til å holde åpent.”

Tilbud og aktiviteter til unge voksne

I nettverket er det noen som har tilbud rettet mot unge voksne 18-29 år, andre som har aktiviteter som målgruppen dukker opp på, og noen som ikke har et eksisterende tilbud ennå, men har lyst til å få det til. Av aktivitetene som blir nevnt, er det unge voksne som deltar på ulike måter; noen deltar, andre jobber som frivillige. Flere er foreldre som er med ungene sine og hjelper til med en aktivitet. Dette kan være en gylden mulighet til å rekruttere og også få tips til aktiviteter de ville likt å gjennomføre.

Aktiviteter som er blitt nevnt av frivilligsentralene i nettverket:

BuA	Barselgruppe	Småbarnstreff	Markering av rosa sløyfe	Temakveld
Selvhjelpsgrupper	Språktreff	Swingkveld	Turneringskvelder	Klesbyttedag
Turgruppe	LAN-party	HADO	Moteshow	Amazing Race
Vårdyrveka	Sylørdag	Syweekend	Damekveld	Ungdomskafé
Bli- og bulyst	Kafé/møteplass			

Hvilke instanser/hvem kan man samarbeide med/forhøre seg med for å få økt deltakelse blant unge voksne?

Psykisk helsetjeneste	Folkehelsekoordinator	Videregående skoler	Ressursgruppe for selvhjelpsarbeid
Ungdomsråd	Ungdomsorganisasjoner	Bygdeungdomslag	Skeiv Ungdom
Helsestasjon	Bo- og blilystgruppa	Kirken	FRI
Flyktningetjenesten	Enkeltpersoner	NAV	Mental Helse Ungdom
Næringslivet	Frivillige organisasjoner	Miljøarbeider på skolen	Kulturavdeling i kommunen

Inkludering og rekruttering av unge voksne - hva kan frivilligsentralene gjøre?

Det er mange grunner til hvorfor det er viktig å inkludere unge voksne i frivilligheten.

Det er de unge som er fremtidens ledere og skal drifte Norge, og uten selvtillit, selvrealisering og evnen til å bygge gode relasjoner, er det lett å havne utenfor. Å bygge broer mellom mennesker er viktig, og fellesskapet som frivilligsentralene skaper er livsviktig og forebygger ensomhet.

Det er hensiktsmessig for samfunnet at denne målgruppen blir ivaretatt og kjenner at de er en del av samfunnet.

Unge voksne bringer også med seg noe nytt - nye idéer og nye perspektiver og tanker som kommer lokal- og sivilsamfunnet til gode. Å inkludere unge voksne, legger frivilligsentralene til rette for at den yngre generasjonen vil bidra til at frivillighet vil bestå.

“Ensomhet og psykisk uhelse tar liv, vi har ingen å miste” - Ann Kristin Wensel (Berlevåg Frivilligsentral, 2023)

Det kommer også frem hvor betydelig det er å spørre gruppen direkte. Spør unge voksne hva de ønsker av aktiviteter og hva de ønsker å bidra med. Dette kan man gjøre ved å sette sammen en arbeidsgruppe, som fordrer til medvirkning og til at målgruppens stemme blir hørt. En annen måte å inkludere unge voksne er å bruke dem som frivillige i ulike aktiviteter. Dette vil også gi den unge voksne et ansvar og en enda større mulighet til medvirkning.

Frivilligsentralen og frivilligheten må være synlige og oppsøke arenaer der de unge voksne er og oppholder seg. Det er også hensiktsmessig å tilpasse tilbudene og aktivitetene de unge voksnes vaner. Et eksempel på dette er å ha tilbud på ettermiddag/kveld, bruke sosiale medier som Snapchat og Instagram og gå ut i lokalavisen.

“En bør ha aktiviteter der unge voksne får være med å forme en aktivitet eller et tilbud, at det blir på deres premisser.” - Gina Evelyn Strøm (Meråker Frivilligsentral, 2023)

“Få med representanter fra denne aldersgruppen inn i styre i Frivilligsentralen samt i lag og foreninger.” - Maj Britt Svorkdal Hess (Rennebu Frivilligsentral, 2023)

Hjemmeboende seniorer med innvandrerbakgrunn 60+

Hjemmeboende seniorer med innvandrerbakgrunn er en voksende målgruppe. Kombinasjonen av flyktningstrøm og økning i antall eldre i samfunnet er dette en målgruppe å være bevisst på.

Det er viktig å presisere at det ikke er et mål om å ha egne aktiviteter for seniorer med innvandrerbakgrunn. Erfaringsnettverket er bevisst på at det er tilpasning til målgruppen som er nøkkelen til høyere deltakelse blant gruppen. Hovedproblemstillingene er:

- Hvordan kan frivilligsentralen tilpasse eksisterende aktiviteter for å tilrettelegge for inkludering av seniorer med innvandrerbakgrunn?
- Hvem kan man samarbeide med for å rekruttere hjemmeboende seniorer med innvandrerbakgrunn?
- Hvordan kan vi kartlegge hvor mange i målgruppen som er i en liten kommune?

Hvilke utfordringer møter frivilligsentralene?

Det er sammensatte utfordringer når det gjelder å øke deltakelse blant målgruppen hjemmeboende seniorer med innvandrerbakgrunn.

Språk og kultur

Det er språk og kulturforståelse som kan anses som en av de største utfordringene og gjennomgående i svarene til sentralene. Personer over 55 år har for eksempel ikke rett på offentlig norskopplæring i regi av kommunen og har større vansker med å lære språk enn yngre personer.

Å benytte seg av tolketjenesten eller noen i nærmiljøet som er flerspråklig gjør det enklere å forstå hverandre, kommunisere og skape et fellesskap.

“Det er språklege utfordringar i fyrste omgong. Terskelen for å gå på ein aktivitet der du ikkje behersker språket er nok større enn for dei med same morsmål.” - Ann-Kristin Oksavik Brekke (Sande Frivilligsentral, 2023)

Å tilrettelegge for åpne miljøer og å gi god informasjon om frivilligsentralen på ulike språk skaper kulturforståelse begge veier; majoritetsbefolkningen og minoritetsbefolkningen vil bedre forstå hverandre. Samtidig velger noen å ikke prioritere norskundervisning og er ikke interessert i å lære seg norsk. Andre har kanskje hatt lite skolegang og opplever det å lære et nytt språk som krevende.

Transport og mobilitet

Transport i en kommune med få innbyggere, men lange avstander, er en generell utfordring. Manglende kollektivtrafikktilbud gjør at man er i stor grad avhengig av bil.

Spesielt for denne gruppen er at de ofte kan ha fysiske utfordringer som gjør dem mindre mobile og avhengig av å bli kjørt til og fra aktiviteter.

Disse utfordringene hindrer fleksibiliteten til deltakerne, i tillegg krever dette ekstra ressurser i lokalsamfunnet for å få det til.

Manglende oversikt og lite kartlegging av målgruppen

Men også det å ha oversikt over antall hjemmeboende seniorer med innvandrerbakgrunn som finnes i kommunen er ikke lett. Tidligere daglig leder i Siljan Frivilligsentral poengterer at instanser som NAV mister oversikten over dem når de ikke lenger får aktive ytelser. Om de får seg jobb eller får uføretrygd, er de ute av "systemet."

Når stilt spørsmålet "Hvilke grep kan FS gjøre for å få økt deltakelse hos seniorer med innvandrerbakgrunn?" svarer Gina Evelyn ved Meråker Frivilligsentral:

"Få bedre oversikt over antall seniorer med innvandrerbakgrunn. Opprette samarbeid med flyktnings-tjenesten og voksenopplæringen og eventuelt andre kommunale instanser. Kartlegge hvilke aktiviteter målgruppen ønsker seg. Lage invitasjoner på flere språk. Kanskje dele ut invitasjoner i postkasser." (2023)

Aktiviteter og tilbud for hjemmeboende seniorer med innvandrerbakgrunn

Frivilligsentralene er åpne møteplasser for alle. Alle er velkomne og alle skal inviteres inn, uansett etnisitet, livssyn, bakgrunn, legning og kjønn. Det er viktig at allerede etablerte, eller nye aktiviteter, tilpasses slik at det er enklere for målgruppen å delta og motta informasjon om frivilligsentralen. Ann-Kristin Wensel, daglig leder i Berlevåg Frivilligsentraler, opplever at de eldre vil helst være hjemme, fremfor å delta på sentralens aktiviteter.

Mange frivilligsentraler har tilbud som seniornett, seniortrett, seniordans, turgrupper, treningsgrupper for seniorer, lyttevenn, generasjonsleker m.m.

SINTEF har kartlagt trender i alder og type aktivitet som personer over 60 år driver med eller deltar på. Personer 60+ med innvandrerbakgrunn deltar i aktiviteter på kirke, bedehus, moské/synagoge. Friluftsliv er den aktiviteten målgruppen rapporterer at de deltar hyppigst i. (SINTEF, 2020)

Det er tidligere nevnt at informasjon på flere språk kan være et godt tiltak. Andre tiltak kan være:

- Oppsøke og besøke dem der de er (hjemme, ulike trossamfunn). Dette bygger en god relasjon.
- Sende ut informasjon på ulike språk i postkasser i kommunen
- Knytte seg til noen som kjenner dem, for eksempel et familiemedlem, som kan ta direkte kontakt
- Matsservering fra ulike land. Dette viser at man setter pris på deres kulturarv
- Øke bevisstheten rundt deres barrierer for deltakelse og andre fysiske utfordringer (nedsatt hørsel, funksjonsvariasjoner, nedsatt funksjonsevne, traumer og andre psykiske utfordringer, diagnoser m.m.)
- Finn ut hvorfor de ikke møter og prøv å tilrettelegge etter det.
- Medvirkning; gi målgruppen rom for å komme med forslag og fortelle hva de selv ønsker.

- Rekrutter eldre med innvandrerbakgrunn som behersker norsk språk til å være frivillige språkverter.

Samarbeid mellom kommune, lag og foreninger

Samarbeid er alltid viktig for å inkludere ulike grupper i samfunnet vårt. Hvem har kunnskapen vi søker etter, når det gjelder å kartlegge hvor seniorene med innvandrerbakgrunn, hvem de er, og hva de ønsker?

- Flyktningetjenesten og flyktningkoordinatoren
- Helsestasjon og sykehjem
- Voksenopplæringen
- Leder for aktivitetsgruppe for seniorer
- Andre frivillige organisasjoner (eks. Røde Kors, Bygdekvinnelaget)
- NAV
- Integreringstjenesten
- Introsenteret

I hvert lokalsamfunn vil det også være aktuelt å kontakte allerede bosatte seniorer med innvandrerbakgrunn som behersker norsk og er godt kjent med norsk samfunnsliv. De kan kjenne til andre i målgruppen og formidle videre i sitt nettverk.

Yngre innbyggere med innvandrerbakgrunn kan også ha familiemedlemmer eller bekjente i målgruppen, og de kan formidle informasjon om tilbudet til frivilligsentralen.

Avslutning

Basert på erfaringer fra nettverk kan vi konkludere med at unge voksne mellom 18-29 år kan være en utfordrende målgruppe å engasjere i frivillig arbeid og samfunnsaktiviteter. Noen av grunnene til dette kan være mangel på tilpassede aktiviteter for denne aldersgruppen, vanskeligheter med å nå dem og mangel på interesse eller motivasjon for å delta. Det er imidlertid også eksempler på vellykkede aktiviteter og samarbeid med andre organisasjoner for å øke deltakelsen. Det kan være nyttig for frivilligsentralene å etablere ...spørre unge voksne hva de ønsker å se i form av aktiviteter og samarbeide med organisasjoner som tilbyr tjenester til denne aldersgruppen, for eksempel mentale helsetjenester, idrettsklubber og skoler.

Når det kommer til hjemmeboende seniorer med innvandrerbakgrunn er det store utfordringer knyttet til lav deltagelse. Det er identifisert flere tiltak for å øke deltakelsen blant seniorer med innvandrerbakgrunn. Dette inkluderer å oppsøke dem der de er, sende informasjon på ulike språk, knytte seg til noen som kjenner dem, tilrettelegge for deres fysiske utfordringer, og gi dem medvirkning i planlegging av aktiviteter. Manglende oversikt og kartlegging gjør det utfordrende å ha oversikt over antall hjemmeboende seniorer med innvandrerbakgrunn i kommunen. Samarbeid med relevante instanser og kartlegging av målgruppens ønsker og behov kan bidra til bedre deltakelse.

Overordnet fremkommer det av nettverket og kartleggingen viser at det er flere utfordringer som småkommuner i Norge står overfor når det gjelder samarbeid mellom frivillige organisasjoner og andre eksterne interessenter. Noen av disse utfordringene inkluderer språk- og kulturforståelse, begrenset tilgang til fasiliteter og begrensede åpningstider, mangel på tillit og interesse for samarbeid, manglende oppmøte, uklar rolleavklaring og udefinerte ansvarsområder, samt mangel på samarbeidsmodeller og forankring av samarbeid. Disse utfordringene kan gjøre det vanskelig å

etablere og opprettholde et effektivt samarbeid mellom frivillige organisasjoner og eksterne interessenter i små kommuner.

Rapporten viser at tverrfaglig samhandling mellom frivilligsentralene, ulike organisasjoner, frivillige grupper, lokale myndigheter og andre interessenter er viktig for å oppnå felles mål, løse samfunnsutfordringer og gi mer helhetlige tjenester til lokalsamfunnet. Tverrfaglig samarbeid kan bidra til å øke rekkevidden og påvirkningen, sikre bedre kvalitet på tilbud og tjenester, fremme innovasjon og mangfold, samt bedre ressursbruk.

Det fremkommer et økt behov for kompetanse og verktøy slik at frivilligsentralene i større grad kan jobbe for å øke deltakelsen hos målgruppene. Det blir imidlertid understreket at samarbeid med ulike institusjoner, kommunene, lag, foreninger og andre eksterne aktører er nøkkelen til frivilligsentralens utvikling. God kommunikasjon, tverrfaglig samarbeid og dialog er også viktige elementer for å skape et godt nettverk i kommunen.

Både forskning og erfaringene fra nettverk avslører viktigheten av frivillighet og samfunnsengasjement i å støtte unge voksne gjennom denne utfordrende livsfasen. Det peker også på behovet for mer forskning og innsats for å skape inkluderende og støttende miljøer for denne aldersgruppen.

Videre fremkommer det at manglende oversikt og kartlegging er en stor utfordring. Det er ofte vanskelig å få en nøyaktig oversikt over antall hjemmeboende seniorer med innvandrerbakgrunn i en gitt kommune. Dette kan komplisere innsatsen for å inkludere dem i samfunnet. Og viser til et økt behov for kartlegging lokalt, dialog, deling av ressurser og kommunikasjon på tvers av nivåer.

Basert på erfaringene fra erfaringsnettverket oppfordres det til å fortsette å jobbe med å styrke samarbeidet mellom frivilligsentralene og kommunene - jobbe for forankring av samarbeid i kommunens planarbeid og utvikling av frivillighetspolitikk.

Mye tyder på at det er viktig å synliggjøre frivilligsentralenes virksomhet og aktiviteter i ulike fora og å inkludere seg selv i tverrfaglige arenaer.

NFS og løsninger som Idébanken i Invi kan være nyttige verktøy for erfaringsdeling og kunnskapsutvikling. Erfaringsnettverket har vært en nyttig plattform for erfaringsdeling og kunnskapsutvikling blant frivilligsentralene. Det har bidratt til å styrke samarbeidet og gi sentralene verktøy og kompetanse for å øke deltakelsen blant målgruppene, det oppfordres til og se på muligheten til å utvikle flere slike nettverk eller løsninger for økt erfaringsdeling mellom frivilligsentralene.

Det er overordnet behov for mer forskning og deling av informasjon og kompetanse tilknyttet de ulike målgruppene - for å sikre utvikling av tiltak og samarbeid som er bærekraftige over tid.

Kildehenvisning

Frivillighet og ledelse av frivillige Stephen Sirris 2023